

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГОРТАННЯ МІЖДЕРЖАВНИХ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ І БІЛОРУСІ У ПОЛІТИЧНІЙ ПЛОЩИНІ: ОСНОВНІ ЕТАПИ, ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ (1991 – 2014)

Здійснюючи зовнішньополітичні функції, кожна держава проводить певну політику за межами своєї території, на міжнародній арені. Зовнішній чинник завжди відігравав важливу роль у внутрішньополітичних перетвореннях на різних етапах і практично у всіх країнах. В умовах взаємозалежного світу, в якому світова спільнота перебуває сьогодні, значення цього фактору помітно зросло.

Найважливішими з усього спектру двосторонніх відносин є взаємовідносини у політичній сфері. Вони визначають загальне тло стосунків між державами, то ж потребують постійної уваги, прогнозування і передбачення розвитку. Недооцінка можливостей політичного діалогу призводить до протистоянь, конфліктів, різного роду трагічних подій.

Україну та Республіку Білорусь пов'язує багато історичних, економічних, культурних, політичних та інших чинників. У наших народів схожі менталітет, історія, традиції. Майже сімдесят років країни перебували в складі однієї держави і, здавалося б, є всі передумови для того, щоб відносини між Україною та Білоруссією були по-справжньому «теплыми», добросусідськими, взаємовигідними. Однак на сьогодні існує ряд проблем у двосторонніх відносинах, суть яких, передусім, знаходиться у політичній площині.

Мета дослідження полягає у проведенні узагальнюючого комплексного аналізу основних обставин налагодження і розвитку українсько-білоруських відносин у політичній площині у 1991 – 2014 рр.

Кінець ХХ століття вніс кардинальні зміни у «розклад» геополітичних сил планети. Крах Радянського Союзу спричинив нову епоху в системі міжнародних відносин. Стрімке визнання України та Білорусі на міжнародному рівні дало поштовх до ґрунтовної розробки зовнішньополітичних концепцій.

27 грудня 1991 році між країнами були встановлені дипломатичні відносини. Перший посол України в Республіці Білорусь В. Желіба вручив вірчі грамоти 30 червня 1992 р., а посол Білорусі в Україні В. Курашик – 12 жовтня 1993 р. Своє посольство Республіка Білорусь відкрила тільки через два роки після визнання України суверенною державою [2].

У період з 1993 по 1994 рр. були підписані тільки окремі міжвідомчі документи, а після активізації політичного діалогу з кінця 1994 р. ситуація змінилася в кращу сторону.

17 липня 1995 р. під час офіційного візиту в Україну Президента Республіки Білорусь О. Лукашенка було укладено Договір про дружбу, добросусідство і співпрацю між Україною і Білоруссю, що набув чинності 6 серпня 1997 р.

На думку українських дослідників, на формування політичного діалогу України та Білорусі, особливо в перші роки після здобуття незалежності, впливали деякі передумови становлення політичних систем держав.

По-перше, в Україні й Білорусі розвиток політичних систем відбувався під впливом успадкованих від попередньої історичної епохи факторів, серед яких можна відзначити:

- визначальний вплив соціального прошарку номенклатури;
- домінування авторитарних тенденцій політичної культури;
- незрілість політичних націй в нових незалежних державах [8, с. 7].

По-друге, хоча на нормативному рівні трансформаційні процеси мали модернізаційну спрямованість, в реальності іноді вони запозичували тільки зовнішні ознаки, не змінюючи змісту [8, с. 7].

По-третє, в Україні та Білорусі проявлялася «розбалансованість» політичних систем держав через домінуючий вплив президентських структур [8, с. 8].

По-четверте, незважаючи на схожість шляхів розвитку, політичні режими держав мали також і відмінності. Для України було властива наявність двох конкуруючих систем (демократичної та авторитарної) політичних інституцій і цінностей, у той час як для Білорусі – переважання авторитарних ознак при наявності значної кількості демократичних елементів [8, с. 8].

По-третє, в Україні та Білорусі проявлялася «розбалансованість» політичних систем держав через домінуючий вплив президентських структур [8, с. 8].

По-четверте, незважаючи на схожість шляхів розвитку, політичні режими держав мали також і відмінності. Для України було властива наявність двох конкуруючих систем (демократичної та авторитарної) політичних інституцій і цінностей, у той час як для Білорусі – переважання авторитарних ознак при наявності значної кількості демократичних елементів [8, с. 8].

Саме ці передумови формували як процесуальну сторону діалогу, так і змістовну.

У відносинах Білорусі та України можна виділити кілька окремих етапів:

I-й – становлення міждержавної співпраці (грудень 1991 – липень 1994 рр.). Цей етап характеризується незначною увагою в двосторонніх контактах і зосередженістю керівництва двох країн

на вирішенні внутрішніх проблем, а також білоруського керівництва на співробітництво в рамках СНД [12, с. 25].

II-й – налагодження та поглиблення двосторонніх зв'язків (серпень 1994 – 1995 рр.). У цей час країни, завдяки зміні керівництва (в липні 1994 р. в Білорусі на пост глави держави був обраний О. Г. Лукашенко, в Україні – Л. Д. Кучма), зуміли налагодити постійний політичний діалог, що дозволило суттєво активізувати двосторонню співпрацю, зробити регулярними зустрічі на рівні президентів, глав урядів, міністерств і відомств [12, с. 25].

III-й – перше похолодання в міждержавних відносинах (1996 р.). Проблемою у розвитку раніше тісних контактів для керівництва двох країн став другий білоруський референдум, на який були винесені поправки до Конституції, внесені Президентом. Внутрішня криза, викликана референдумом, відбилася і в зовнішньополітичній сфері через те, що країни ЄС та США виступили в цьому конфлікті на опозиційній стороні Верховної Ради Білорусі [12, с. 25].

IV-й – активізація двостороннього співробітництва (1997 – перша половина 1999 рр.). Незважаючи на тиск Білорусі з боку Заходу, керівництво України пішло на відновлення політичного діалогу двох країн. Це пояснювалось як бажанням зберегти колишній рівень співпраці, так і прагненням отримати політичні вигоди від тісних контактів з Білоруссю [12, с. 26].

V-й – друге похолодання в міждержавних відносинах (друга половина 1999 р.). Нові складності в розвитку політичних контактів двох країн були викликані президентськими виборами в Україні, в ході яких штаб Л. Д. Кучми активно використовував антибілоруську риторику, що не залишилося непоміченим у Мінську. Проте із завершенням виборів конфлікт поступово затих [12, с. 26]. VI-й – відновлення політичного та економічного партнерства (2000 – 2004 рр.). Цей період характеризується активізацією співробітництва в різних сферах. Розвиток політичних контактів, наявність регулярних зустрічей на різних рівнях супроводжувалися значними успіхами в економіці й співпрацею двох країн у рамках пострадянських інтеграційних проєктів [12, с. 26].

VII-й – третє похолодання в політичних відносинах (2005–2008 рр.). Нове загострення у відносинах двох країн пов'язане з «Помаранчевою революцією» в Україні і досить різкими висловлюваннями з боку нового українського Президента В. А. Ющенка щодо Білорусі та її керівництва. У цей час не відбулося ні однієї зустрічі на вищому рівні [11, с. 11 – 12].

VIII-й – спроба переходу до стратегічного партнерства (2009 – початок 2010 рр.). Цей етап характеризується справжнім проривом у розвитку політичного діалогу. Тільки за 2009 рік відбулося 4 зустрічі на рівні глав держав, які інакше як друзями один одного не називали, а співпраця двох країн характеризували як «політичне партнерство».

Мінськ оптимістично сприйняв зміну еліт внаслідок президентських виборів в Україні. 24 – 25 лютого 2010 р. відбувся робочий візит Олександр Лукашенка в Україну для участі в церемонії інавгурації новообраного Президента України Віктора Януковича, в ході якої досягнута домовленість про візит останнього до Білорусі. Також було домовлено, що Білорусь попрацює над питанням ратифікації Договору про державний кордон. Незважаючи на той факт, що до травня 2010 р. білоруською стороною реалізовані всі необхідні процедури з ратифікації та підписання Договору про державний кордон [10].

29 квітня 2010 р. в Мінську відбулася зустріч О. Лукашенка з Президентом України В. Януковичем. За повідомленнями білоруських та українських ЗМІ основними питаннями, які обговорювалися на зустрічі були наслідки Чорнобильської катастрофи, прикордонного співробітництва та торгівлі, вступ Білорусі до Ради Європи. За результатами зустрічі домовлено розробити дорожню карту у відносинах України та Білорусі, де були б позначені основні напрями міждержавного співробітництва [11, с. 13].

IX-й – переведення політичного діалогу в прагматичну площину (середина 2010 р. – 2013 р.). В цей час політичний діалог двох країн не виглядає таким інтенсивним, як на попередньому хронологічному відрізку.

Навесні 2011 р. залежність українсько-білоруського діалогу від позиції Євросоюзу призвела до резонансного публічного скандалу, пов'язаного з образами О. Лукашенка на адресу української влади. Цей епізод в 2011 р. охолодив політичну комунікацію на рівні глав держав. З української сторони ці контакти в більшості випадків обмежувалися офіційними заявами та нотами на адресу МЗС Білорусі щодо порушення прав і свободи українських громадян в Білорусі, а також декларуванням позиції України щодо політично мотивованих процесів [7, с. 4].

У 2012 р. діалог проходив рівно, без напруженостей і політичних скандалів, які мали місце в 2011 році. 7 жовтня 2013 р. прем'єр-міністр України М. Азаров відвідав з офіційним візитом Республіку Білорусь. У вересні-жовтні відбувся ще ряд зустрічей глав держав та урядів у форматі засідань Вищої Євразійської економічної комісії на рівні глав держав (Мінськ) і глав урядів (Астана) і Ради глав держав СНД (Мінськ) [7, с. 5].

Новим етапом у стосунках країн став період з кінця 2013 року. Стрімка зміна ситуації в Україні, а також позиція ключових центрів сили у Балто-Чорноморському регіоні суттєво ускладнила умови розвитку білорусько-українських відносин. Розбіжність зовнішньополітичних стратегій Білорусі та України стало очевидно після перемоги Євромайдану і втечі В. Ф. Януковича з країни. Безкомпромісний про європейський

вибір більшості українських еліт і збільшені антиросійські настрої не могли не позначитися негативно на співпрацю з Білоруссю, яка продовжує залишатися найближчим союзником Росії в умовах відродження багатопольярного світу, в дечому наша східна сусідка претендує на одну з провідних ролей. І хоча білоруське керівництво прагне максимально дистанціюватися від конфлікту і тверезо оцінює обстановку, але іноді зробити це в нових геополітичних реаліях складно.

Політичні кроки нової влади в Україні були спрямовані, насамперед, на мінімізацію можливості приєднання до мінської позиції Росії щодо спроб легітимації анексії Криму і підготовки подальшого військового вторгнення в східні регіони України.

Початкові заяви А. Лукашенка щодо ситуації в Україні у березні 2014 р. носили суперечливий характер залежно від місця його висловлювань й оточення. На цьому тлі 29 березня 2014 р. з робочим візитом Білорусь відвідав виконуючий обов'язки президента України, голова Верховної Ради України О. Турчинов. Під час переговорів головою білоруської держави було відзначено, що Білорусь гарантує недоторканність українських кордонів [6, ст. 15].

У той же час, можна припустити, що сильна політична і економічна залежність від Росії змусила О. Лукашенка прийняти сторону агресора при голосуванні резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Територіальна цілісність України» [5].

Білорусь підтримала проведення президентських виборів в Україні 25 травня 2014 р. «Білорусь вважає вибір українського народу і готова до подальшого конструктивного співробітництва зі своїм сусідом» – йшлося у заяві МЗС РБ. 7 червня президент РБ О. Лукашенко був присутній на інавгурації президента України П. Порошенка.

Були спроби білоруського лідера продемонструвати підтримку П. Порошенка і під час контактів з російською стороною. Наприклад, 5 червня О. Лукашенко на зустрічі з головою Ради Федерації Федеральних зборів РФ Валентиною Матвієнко зазначив, що «в Україні обраний новий Президент. Я думаю, ми будемо співпрацювати з новим Президентом, з новою владою ...» [13].

Ініціатива П. Порошенка щодо використання Мінська в якості переговорного пункту у врегулювання російсько-української кризи зустріла схвалення з білоруської сторони [6, ст. 15].

26 серпня 2014 р. було проведено зустріч в Мінську у форматі Україна – ЄС – Митний Союз, присвячену питанням в регулювання конфлікту між Росією і Україною. Очікувано, ці переговори не принесли бажаної деескалації, а навпаки стали ширмою для запровадження регулярних військ РФ в Україну. Варто зазначити, що самі пропозиції О. Лукашенка щодо введення країн Митного Союзу у вирішення кризи, а також необхідність продовження переговорного процесу є позитивним моментом в розвитку двосторонніх політичних ініціатив [1].

5 вересня 2014 р. в Мінську відбулася зустріч Тристоронньої контактної групи високих представників Росії, України і ОБСЄ з питання знаходження компромісу. За результатами переговорів був прийнятий протокол, заснований на Плані мирного врегулювання президента України і пропозицій російської сторони. Головним пунктом стало двостороннє припинення вогню, звільнення полонених українських військовослужбовців.

6 вересня відбулася телефонна розмова Президента України з президентом Республіки Білорусь П. Порошенку подякував О. Лукашенку за ту роль, яку зіграла Білорусь і особисто президент РБ в роботі контактної групи «Україна – Росія – ОБСЄ» в Мінську. Під час розмови також було порушено питання обрання України в непостійні члени Ради Безпеки ООН [6, ст. 16].

Фактор Росії у відносинах двох країн, безумовно, буде одним з ключових. Очевидно, що після анексії Криму РФ українсько-російські відносини не будуть колишніми, так як Москва в нинішніх реаліях не віддасть півострів (для неї це рівноцінно втраті статусу світової держави і серйозного падіння підтримки діючого Президента), а Київ не змиритися з втратою частини власної території.

Усе це в умовах білорусько-російського стратегічного партнерства буде негативно впливати на співпрацю з Україною. Разом з тим, доречно звернути увагу на те, що керівництво Білорусі прагне максимально дистанціюватися від конфлікту. Особливо показова в цьому плані позиція Президента Республіки Білорусь О. Г. Лукашенка, чий оцінки ситуації в Україні в ефірі «Шустер life» викликали мало не 100-відсоткову підтримку аудиторії. Зокрема, Олександр Григорович заявив: «Україну треба зберегти єдиною і цілісною державою, як вона є, треба все заспокоїти. Не можна в цій метушні проводити якісь референдуми про федералізацію та інше. Не можна це робити!» [5]. В той же час Президент Білорусі продовжує стверджувати, що тісна інтеграція з пострадянськими країнами для України – це неминучість (хоча умови для цього зараз не найсприятливіші), а Білорусь буде орієнтуватися на свого східного сусіда [13, с. 37].

На даний момент досить складно спрогнозувати розвиток ситуації в Україні, відповідно, і у відносинах України й Білорусі багато залежить від непередбачуваного розвитку подій в регіоні. У короткостроковій і, на жаль, середньостроковій перспективі розвиток двосторонніх відносин у нормальному руслі, характерним для попередніх періодів, виявиться малоімовірно. На цьому етапі знадобиться кризовий менеджмент, який потрібно країнам, переважно Україні, щоб впоратися з наслідками економічного спаду й політичної кризи.

Досить проблемним може стати питання про участь громадян Білорусі у бойових діях в Україні по різні сторони протистояння. При цьому подальший розвиток ситуації в такому випадку складно спрогнозувати.

Існує загроза і для військово-технічного співробітництва двох країн. Це продиктовано тим, що керівництво Росії заявило про готовність вилучити українську складову з власної «оборонки», а це може суттєво вдарити і по білорусько-українських зв'язках у цій сфері. Білорусь має можливість частково зайняти звільнене місце в системі, про що, власне, російська влада відкрито заявляє [13, с. 37].

Таким чином, зазначене дозволяє стверджувати досягнення в українсько-білоруських міждержавних відносинах, які споглядаємо протягом двох останніх десятиліть. Крім того, країни продовжують висловлювати готовність до подальшої взаємовигідної співпраці у різних сферах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Встреча с Президентом Украины Петром Порошенко / Официальный Интернет-портал Президента Республики Беларусь, 26.08.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://president.gov.by/ru/news_ru/view/vstrechas-prezidentom-ukrainy-petrom-poroshenko-9620/
2. Договірно-правова база між Україною та Білоруссю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://belarus.mfa.gov.ua/ua/ukraine-by/legal-acts>
3. Засадко. В. Проблема ратифікації договору про українсько-білоруський кордон: перешкоди на шляху до євроінтеграції / В. В. Засадко / Стратегічні пріоритети. – 2009. – №1 (10). – С. 270 – 274.
4. Заявление Министерства иностранных дел Республики Беларусь в связи с проведением в Украине в неочередных президентских выборов, сайт Министерства иностранных дел Республики Беларусь, 26.05.2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.by/press/statements/b7981f386598b701.html>
5. Интервью Лукашенко украинской программе «Шустер LIVE» // БЕЛТА – Новости Беларуси – Белорусское телеграфное агентство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.belta.by/ru/all_news/president/Intervju-Lukashenko-ukrainskoj-programmeShusterLIVE_i_664335.htm
6. Максак Г. А. Политические шаги в двустороннем диалоге / Г. А. Максак // Исследование. – 2014. – С.15 – 16.
7. Максак Г. Стадии политического диалога / Г. А. Максак // Исследование. – 2014. – С. 3 – 5.
8. Максак Г. Україна-Білорусь: горизонт 2020. Особливості розвитку зовнішньої політики України щодо формування українсько-білоруських відносин на довгострокову перспективу / Геннадій Максак [Компас 2020. Україна у міжнародних відносинах: цілі, інструменти, перспективи]. – К.: Фонд ім. Фрідріха Еберта, Представництво в Україні. – 13 с.
9. Максак Г. Фактор 2014 года в нарушении традиционного подхода: вызовы и угрозы для эффективного сотрудничества / Г. А. Максак // Исследование. – 2014. – С. 13 – 15.
10. Політичні контакти на рівні глав держав [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.belarus.mfa.gov.ua/belarus/ua/publication/content/38592.htm>
11. Развитие отношений Беларуси с Украиной // Белорусский Внешнеполитический индекс. – 2011. – Апрель-май. – С. 11–12, 15–16.
12. Юрчак Д. История двусторонних отношений Беларуси и Украины в 1991 – 2013 pp. / Д. Юрчак // Исследование. – 2014. – С. 22 – 25.
13. Юрчак Д. Российский фактор в украинско-белорусских отношениях / Д. Юрчак // Исследование. – 2014. – С. 37– 38.

Квіцінська М.

Науковий керівник – доц. Лахманюк Т. В.

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПОЛІТИЧНИХ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА ДЕРЖАВИ ІЗРАЇЛЬ (1991–2015 РР.)

Після розпаду Союзу Радянських Соціалістичних Республік і створення на його теренах незалежних держав виникли нові політико-економічні фактори, які сприяють розбудові всебічних контактів між Україною та державами Близького Сходу. Одним із пріоритетних напрямків близькосхідного вектору зовнішньої політики України став всебічний розвиток широкомасштабних двосторонніх зв'язків із Державою Ізраїль як активним і впливовим чинником міжнародного співтовариства. Враховуючи, що проблеми регіону Близького Сходу викликають живий науковий інтерес, то дослідження історії становлення і розвитку політичного співробітництва між Україною та Ізраїлем набуває особливої актуальності.

Особливість відносин між Україною і Державою Ізраїль полягає в тому, що історія взаємин українського та єврейського народів сягає у глибокі віки і вбирає в себе широкий діапазон міжетнічних стосунків.

Актуальність теми дослідження обумовлюється і тим, що у сучасній історіографії відсутнє комплексне дослідження історії формування та розвитку політичних відносин між Україною і Державою Ізраїль.

Мета роботи полягає в комплексному й об'єктивному аналізі формування і здійснення політичного співробітництва між Україною та Ізраїлем, виявленню факторів, що впливають на розвиток політичних відносин між двома країнами.